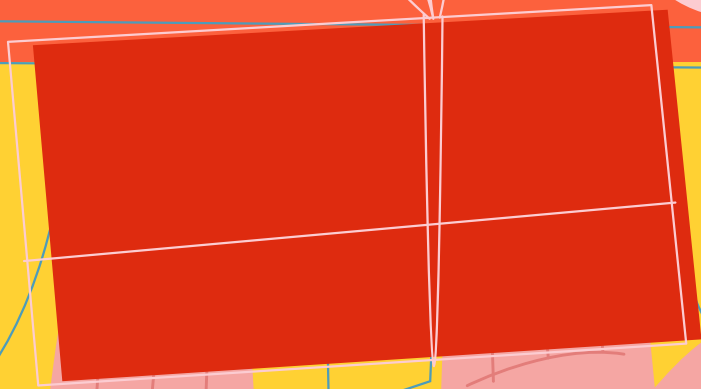

גזל מלאו לונטרה

נערות רבות מעוניינות לציין את הגיען לגיל מצוות בדרך מיוחדת ורב־משמעות. במסורת היהודית בישראל לא השתמר טקס בת מצווה מקובל כמו זה של בר המצווה, וכל נערה, משפחה או קהילה בוחרת בדרך משלה. ד"ר עליזה לביא מחפשת שורשים לטקס

כתבה: ד"ר עליזה לביא

על פי המשנה, נערה "בת 12 שנה ויום אחד" נעשית אחראית למעשיה ולחייה. יום הולדת 12 מסמן ביהדות את תקופת המעבר של הבנות מילדות לבגרות. הבנים יצטרכו לחכות עוד שנה, ליום הולדתם ה־13, כדי לציין את היותם בני מצווה. יש מי שמסבירים את הפער הזה בכך שחוכמתן של הבנות מבשילה לפני זאת של הבנים. אלא שבמשך הדורות ועם החזרה לארץ ישראל לא נוצר טקס מחייב בעם היהודי שמציין רגע מיוחד זה בחיי הנערה, את המעבר מילדות לנערות.

ורונה, איטליה: ארבע אימהות

לפני כ־150 שנה היה בקהילות יהדות איטליה טקס מיוחד. הרב יצחק פארדו, שכיהן כרב העיר ורונה, היה כנראה זה שניסח אותו. הטקס נערך בעברית, ובו בירכו הנערות ברכת "שהחיינו", שהיא ברכת הודיה על שמחה גדולה. מתוך התפילה: "בְּרוּךְ אַתָּה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁגָּמְלָנוּ כָּל טוֹב וְשֶׁחַיֵּינוּ וְקִיַּמְנוּ לְזַמַּן הַזֶּה לְבוֹא בְּאֲנָשִׁים וְלִקְבֹּל עַל מְצוּוֹתֶיךָ."

גם ברכת "מי שבירך" מיוחדת נכתבה עבורן, וכל מתפללי בית הכנסת בירכו בזמן קריאת התורה את הבנות שהגיעו למצוות. בברכה זו, שלא כמו בתפילות השגורות בבתי הכנסת, נזכרות ארבע אימהות האומה: שרה, רבקה, רחל ולאה. הברכה מכילה בקשה שהאל ישמור על הבת ועל בריאותה, שהוריה ישמחו בה ושתמצא חן בעיני אלוהים ואדם.

לקראת גיל 12 החלו הבנות בקהילות איטליה ללמוד עם רב הקהילה, ובחג השבועות התקיים הטקס. הבנות שהגיעו לגיל 12 לבשו שמלות לבנות, ועטורות בפרחים לראשן הן נכנסו לבית הכנסת בתהלכה, בליווי המקהלה, ונעמדו ליד ארון הקודש הפתוח. המקהלה שרה את פרק ק מספר תהילים, והבנות אמרו בעברית את עשרת הדיברות וקראו את שירת דבורה.

דמותה של דבורה הנביאה והשופטת, המצביאה והאסטרטגית, נבחרה לסמל לבנות המצווה תקווה לחיים רבי־משמעות. יוצרי הטקס ראו בדבורה, שבלטה במנהיגותה בדור שנשים אחרות לא זכו אפילו להיקרא בשמן, דמות הזדהות לנערות והצהרה שהכול פתוח בפניהן.

האם גם בקהילות אחרות חגגו את הגעתן של בנות למצוות?

אלטונה, גרמניה: בחינה בלימודי קודש

באלטונה, בצפון גרמניה, התקיים בשנת 1867 טקס לבנות מצווה בבית הכנסת, טקס זה היה בחינה פומבית בלימודי קודש לבנות. בנות המצווה הפגינו את ידיעותיהן בהלכה ובשמירת מצוות בפני הקהילה.

אחרי כן שרה מקהלת הנערים של בית הכנסת את 16 הפסוקים הראשונים של פרק קי"ט בתהילים, ורב הקהילה בירך את הבנות: "שימכן אלקים כשרה, רבקה, רחל ולאה... ה' יברך אתכן וישמור עליכן מכל פגע, ה' יאיר את פניו עליכן בידידות ותמצאנה נא חן בעיניו ובעיני האנשים. ה' יפרוס את כנפי הנהגתו עליכן..."

לוסטיצ'ה, צ'כיה: תפילה ייחודית

במסעותיי אחר תפילות הנשים מצאתי תפילה שכתבה הרבנית פאני נוידא לבנות קהילתה בצ'כיה בשפה הגרמנית, בערך בתקופה שהחלו באיטליה לחגוג את הבת מצווה. לפניכן קטעים מהתפילה המרגשת: **"אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְץ, הָאֵל הַטּוֹב. אַתָּה דוֹאֵג לְכָל בְּרוּאֵיךָ, אָב נְאֻמָּן... גַּם לִי קִרְאתָ בְּתֶךָ, גַּם אוֹתִי מְלוֹה אֶהְבְּתָה, אֶהְבֵּת עוֹלָם... אוֹדֶךָ עַל נְעוּרֵי הַמְּאֻשְׁרִים, אוֹדֶךָ עַל מֵה**

שְׂאֵנִי. נִתַּתְּ לִי מִכָּל טוֹב, אִם וְאִב יִקְרִים לְצַדִּי, מִנְחִים אוֹתִי בְּרַךְ וּבְאֶהְבָה, בְּעֵצָה וּבְעֵזְרָה, מְטַפְּלִים וּמְפַרְנְסִים אוֹתִי, מְעַטְרִים אֶת חַיֵּי בְשִׁמְחוֹת מְתוֹקוֹת וְרַבּוֹת חַן.

בְּעֵנְוָה, אֵלֵי, אֲנִי קִרְבָּה אֵלֶיךָ, פּוֹרֶשֶׁת צְפוֹנוֹת לְבִי וּמוֹדָה לָךְ. אַתָּה רוֹאֶה לְנַפְשִׁי, כִּסְפָר הַפְּתוּחַ מִנַּח תּוֹכִי לְפָנֶיךָ... הַנְּחָה אֶת לְבִי לְבַחֵר בְּדַרְךְ הַטּוֹבָה וְלֹא לְסִטּוֹת מְדַרְךְ הַיֶּשֶׁר. אֵל נָא תִתֵּן אֶת לְבִי לְהִבָּל וּלְרִיק, וְלֹהֲנָאוֹת עוֹלָם אֵל תִּתֵּן לְעַרְפְּלִנִי...

בְּרַכְנִי, אֵלֵי, בְּבִינָה וּבְתַבּוּנָה, בְּבְרִיאוֹת גּוּף וְנַפֶּשׁ, בְּלֵב שְׂמֵחַ וּשְׁבַע רְצוֹן... שִׂים בְּרַכְתְּךָ, אֱלֹהֵי, עַל יְקִירֵי... בְּרַךְ אוֹתָם, אֵלֵי, בְּאִרְיכוֹת יָמִים, וְיִשְׂמְחוּ בְּחַיֵּיהֶם מְלֵאֵי כֹחַ, בְּרִיאוּם בְּגוֹפָם וּבְנַפְשָׁם, אָמֵן."

אלכסנדרייה, מצרים: תלבשי לבן

באלכסנדרייה שבמצרים נהגו בתחילת המאה ה-20 ללמד את הנערות יהדות והיסטוריה של עם ישראל. גם שם נערך טקס משותף לבנות המצווה. הבנות הגיעו לבית הכנסת הגדול לבושות לבן, לרבות כפפות לבנות. הן שרו את עשרת הדיברות ודקלמו את 13 המידות. לאחר הטקס והנאוים חגגו בסעודת מצווה. הבן איש חי, שהיה הרב הראשי של בגדאד ואחד הפוסקים הספרדים החשובים, הציע שכלת בת מצווה "תלבש בגד חדש ותברך שהחינו ותכוון גם על כניסתה בעול מצוות".

שנים אחרי כן ניסה הרב יצחק נסים, הרב הראשי

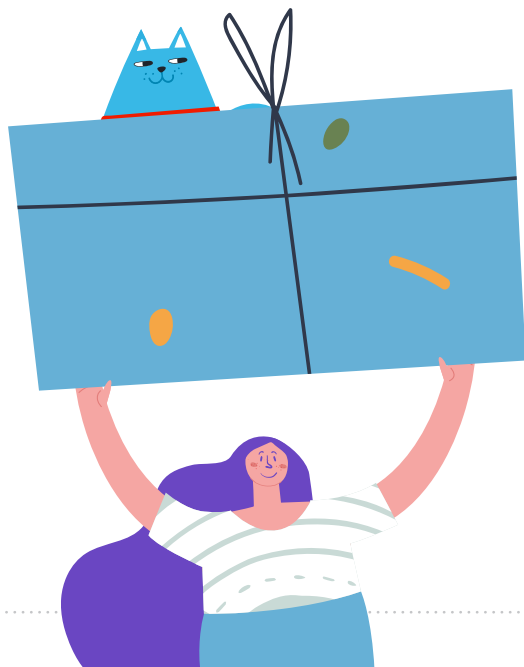
הספרדי לישראל, לחדש את טקס הבת מצווה על פי הבן איש חי. הרב נסים הציע שהטקס ייערך בבית הכנסת, ועודד את הנערות לשאת דברים, וכן שאבי הנערה יאמר, כמו שאומרים על בן שהגיע למצוות, "ברוך שפטרני מעונשה של זו", והמשתתפים יענו בברכה שקיבלה רבקה בצאתה מבית אביה: **"אֶחְתַּנָּה, אֶת הַיֵּי לְאֶלְפֵי רַבָּבָה"**. בברכה "ברוך שפטרני" מבטא האב שכעת הבת אחראית למעשיה.

ניו יורק, ארצות הברית: עלייה לתורה

בשנת 1922, בניו יורק שבארצות הברית, עלתה יהודית קפלן לתורה ביום הבת מצווה שלה, והייתה ככל הנראה הבת היהודייה הראשונה שעלתה לתורה. יהודית הייתה בתו של הרב מרדכי קפלן, מייסד הזרם הרקונסטרוקטיבי ביהדות. היא קראה את ברכות התורה בניגון מסורתי, ואת הפרשה קראה בעברית ובאנגלית.

ישראל: התנדבות וטיולים

החלוצים בארץ ישראל ניסו להתאים את הטקסים היהודיים לחיי העבודה והרוח בארץ. הם לא גיבשו טקס בת מצווה או טקס מעבר ייחודי לבנות.

העתיקים שבהקו במעילים המרהיבים, בירך אותן הרב בשם הקהילה. האבות בירכו את ברכת "מי שבירך" לבת מצווה. הנערות התפללו את תפילת הבת מצווה, ציטטו את שירת דבורה ונשאו דרשה. הטקס הסתיים בברכת הקהל לבנות ובסעודת מצווה.

בקיבוצים ובתנועת ההתיישבות ויתרו על ההפרדה בין בנות לבנים ועל החגיגה האישית, וכל השכבה חגגה במשותף הגעה למצוות בכיתה ז'. עם השנים נוצרה מסורת של טקסים שכבתיים, ובהם 13 תחנות חינוכיות-אתגריות: עבודה, השתתפות בשמירות, מפגשים עם אוכלוסיות שונות בישראל ועוד.

גם לאחר שקמה מדינת ישראל לא נוצר טקס אחד, והטקסים והתפילות שנהגו בקהילות יהודיות בעולם ב-100 השנים שקדמו להקמת המדינה לא אומצו וכמעט נשכחו.

משפחות, כיתות וקהילות ברחבי הארץ עורכים טקסי בת מצווה משלהם. יש משפחות שפורסות אירועים על פני שנה שלמה, יש תוכניות בנות מצווה ביוזמת ארגונים ומיזמים שונים, יש שמשלבות אירועים של תרומה לקהילה ולימוד, וכאלה שיוזמות חוויה אתגרית כמו הליכה בשביל ישראל, עבודת שורשים משפחתית ועוד.

יש נערות שבחרות לנהל טקס בת מצווה בבית הכנסת ולומר דרשה. בקהילות מסוימות משתתפת כלת הבת מצווה בטקס מעזרת הנשים ובאחרות מעזרת הגברים. יש מי שלמדה את טעמי המקרא וקוראת בתורה או במגילת אסתר בפורים או שרה את "שיר הכבוד" והקהל עונה לה וזורק לעברה סוכריות רכות.

מילאנו, איטליה: שירת דבורה

פתחתי בטקס בת מצווה שנערך באיטליה במאה ה-19, ואסיים באותה קהילה. בתחילת שנות ה-2000 הוזמנתי לטקס בת מצווה בבית הכנסת הגדול במילאנו, איטליה. כמו לפני 150 שנה, גם הפעם התקיים הטקס בפני הקהילה. שתי בנות המצווה צעדו אל בימת הקודש. הרב הוביל אותן ואת משפחותיהן אל ארון הקודש ופתח אותן. ושם, מול ספרי התורה

הכותבת היא מרצה וסופרת, כיהנה כחברת כנסת ועמדה בראש הוועדה למעמד האישה ולשוויון מגדרי. כתבה שישה ספרים, ובהם "תפילת נשים" שניהיה רב-מכר ותורגם לאנגלית ולאיתלקית. "עכשיו תורן! מסע הבת מצווה שלך" הוא ספרה החדש בהוצאת כנרת זמורה (עוד על הספר בעמוד 52).